

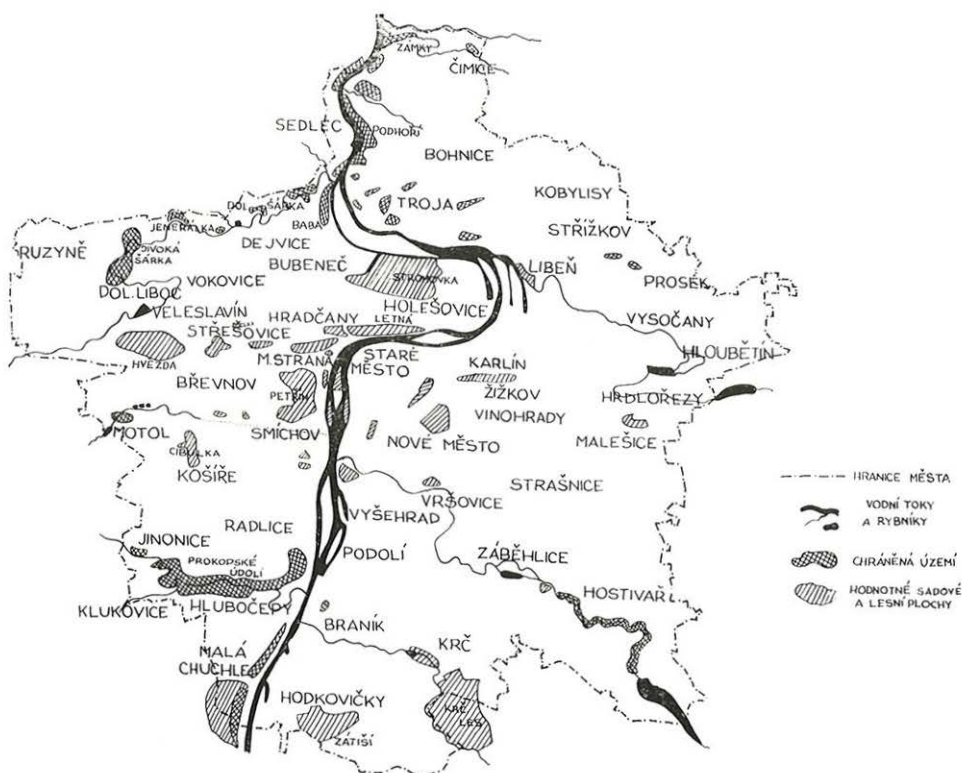
Pražská příroda, její minulost, přítomnost a budoucnost

Není mnoho hlavních měst ve světě, která by mimo bohatství historických památek měla i značné bohatství přírodních krás a hodnot, a mezi takováto šťastná velkoměsta patří i naše Praha.

Než však přikročíme k jakési exkurzi po jednotlivých význačných místech v pražské přírodě, je nutné si nejprve obecně ujasnit některé okolnosti vzniku těchto přírodních hodnot, jejich rozdělení a říci si něco i o jejich vědeckém a estetickém významu.

Prakticky lze mluvit o třech různých kategoriích. Předně jsou to hodnoty rázu geologicko-paleontologického, význačné přírodní památníky a svědkové vzniku a přetváření zemského povrchu, za druhé území a územíčka změněná lidskými zásahy s víceméně přirozenými a původními společenstvy rostlin a živočichů, navíc na území Prahy význačná řadou teplomilných prvků, a za třetí to je hodnotná příroda člověkem přetvořená a uspořádaná do parků, sadů a zahrad, kde někdy převládá spíše hledisko architektonické, jinde opět spíše ráz lesoparku či listnatého lesa.

Objekty první kategorie, geologicko-paleontologické, sice svým bizarním tvarem někdy upoutávají i laiky, ale jejich skutečná hodnota je známa většinou jen odborníkům. Jejich hlavní areál se rozprostírá v oblasti tzv. „Barrandienu“ tj. území které se táhne od Prahy směrem na Plzeň. Jsou to především různá

Mapka hodnotných přírodních ploch v Praze

význačná naleziště zkamenělin, různé, často i drobné lomy a lomečky, do kterých často lidé z nevědomosti odhazují staré harampády a odpadky. Tato naleziště jsou však přitom velmi dobře známa odborníkům v celém světě a jsou jimi při návštěvách Prahy i velmi často vyhledávána a navštěvována.

Původ a stáří těchto geologických objektů je dosti různé a je nutno si předem uvědomit, že máme v samotné Praze možnost sledovat pozůstatky vývoje zemského povrchu téměř od nejstarších období po současnost.

Nejstaršími svědky geologického vývoje v Praze jsou buližnickové skály a suky, staré přibližně 500 miliónů let. Je to např. Velká skála u Kobylis nebo Divoká Šárka s romantickými soutěskami právě v těchto buližnickových vrstvách. Průrva Šáreckého potoka těmito velmi tvrdými a odolnými skalami je ovšem mnohem mladšího data, vznikla až ve čtvrtohorách, tj. teprve během posledního miliónu let, a to tak zvanou epigenesí. Znamená to, že nad nynějšími buližnickovými skalami byly ještě mnohem mladší vrstvy měkkých usazených hornin, pískovců a opuk, skrze které si Šárecký potok vyrýval a hloubil koryto přibližně

téhož směru, jaké má dnes. Když se potok svou vymílací činností dostal až na tvrdý bulžníkový podklad, pokračoval v prohlubování koryta i v tvrdém bulžníku. Když pak v pozdější době byly měkké povrchové vrstvy pískovců a opuk až na malé zbytky, i dnes patrné, vodou odneseny, zůstaly zde obě bizarní skalní soutěsky s těžko jinak vysvětlitelnou otázkou, proč si potok raději nenašel cestu měkčími vrstvami, které jsou všude kolem.

Z trochu mladšího období prvohor (asi před 400—200 milióny let), jsou přímo v Praze zachovány již zmíněné, hlavně vápencové a diabasové vrstvy „Barrandieny“ spolu s různými břidlicemi. Všechny tyto horniny (mimo diabasy, které mají sopečný původ) vznikly jako usazeniny mořského dna, ale jsou pozdějšími tlaky různě zprohýbány a převráceny. A právě zde jsou ta nejceněnější paleontologická naleziště, známá již od doby pobytu a práce slavného francouzského badatele Joachima Barranda u nás v letech 1832—1883. V protikladu proti ostatním přírodním hodnotám vděčí tato paleontologická naleziště za své objevení právě víceméně ničivé a rušivé činnosti člověka, neboť většina jich byla odkryta lomařskou činností nebo při hloubení a prorážení tras pro komunikace skrze skalní masívy.

Skalní partie z Prokopského údolí s typickou skalní stepí. Snímek: Zdeněk Voženilek

Další geologické období-druháohory (stáří 180—60 miliónů let) — vytvořilo další vrstvy a to opět jako usazeniny mořského dna, ale v podobě pískovců a opuk. Tyto vrstvy nebyly však zprohýbány ani převráceny horotvornými tlaky a dodnes si jejich zbytky zachovaly původní plochý povrch, jak je dobře vidět na příklad na Vidouli, Bílé hoře nebo na Proseku. Zahloubená údolí mezi nimi jsou výsledkem činnosti vody v dobách mnohem pozdějších, původně zde po odchodu moře byla vysoko nad dnešní Prahou jedna víceméně rovná pískovcová a opuková tabule. Tyto vrstvy mají rovněž značný význam pro studium geologie a paleontologie a byla zde nalezena řada vzácných a krásně zachovaných zkamenělin vyhynulých mořských živočichů. Navíc mají tyto vrstvy i velmi blízký vztah k mnoha historickým památkám našeho hlavního města, protože dodávaly hlavní stavební materiál pro jeho stavební rozvoj v minulosti, především opuku pro románské stavby. Je v nich také nejvíce pražských jeskyní a dokonce proložením stropu jedné jeskyně zde nedávno vznikla malá přirozená propast.

Další období, zvané třetihory, nezanechalo na území Prahy prakticky žádné vrstvy. Jinde v Čechách jsou z této doby jednak sladkovodní usazeniny s mohutnými vrstvami hnědého uhlí, jednak sopečné vyvřeliny, tvořící např. kopce Českého středohoří.

Poslední a pro člověka vlastně první geologické období — čtvrtohory — zanechalo nám v Praze nejmarkantnější stopy. V této době se vlastně vytvořil dnešní reliéf krajiny jak ji známe, údolí Vltavy i příčná malá i větší údolí potoků a potůčků do ní s obou stran přitékajících, i vhodné, strmými srázy a vodou chráněné ostrohy — pozdější sídliště a hradiště prvních obyvatel dnešního území Prahy. Vzato však z hlediska tvorby geologických vrstev, je to období nejchudší. Mimo dravými vodami naplavené vrstvy štěrkopísků a jílu a větrem v období zalednění a po něm naváté vrstvy spraší — cihlářských hlín — se nic jiného nevytvořilo. Však je to také období velmi krátké, „jen“ asi 1 milión let. Zde se ve vrstvách nezachovaly jen zbytky vymřelé zvěří, ale také pozůstatky člověka a jeho činnosti, a tak zde již předává disciplína přírodovědecká — geologie a paleontologie — žezlo disciplíně věd společenských — archeologii. Neboť další přirozené utváření povrchu země, pomalé a nenápadné, je v rychlosti i rozsahu mnohdy až nebezpečně předstiženo činností člověka.

Zde také můžeme přejít k druhé kategorii přírodních hodnot v Praze. Jsou svým původem celkově velmi mladé, mnohem mladší než objevení se člověka v této krajině, protože jak rostliny, tak živočichové v přirozených společenstvech se nám zachovali nejvzdáleněji ze suchého stepního období po době zalednění, tj. z doby přibližně asi před 25 000 lety. Musíme si vznik těchto přírodních zajímavostí vysvětlit trochu blíže. Představme si, že končí tzv. doba ledová, to jest období skutečného zalednění, které vlastně nebylo jednou souvislou dobou, ale docházelo střídavě k obdobím chladnějším, kdy se ledovec od severu do střední

Evropy rozšiřoval, a k obdobím teplejším, kdy ustupoval a bylo zde i tepleji než v současné době. Koncem ledové doby se zde tedy rozumí konec posledního zalednění. Představíme-li si krajinu kolem Prahy v této době, byla to pravděpodobně stejná arktická tundra, jaká je i dnes za polárním kruhem nebo na vrcholech vysokých hor, např. v Tatrách. Nerostly zde tedy žádné lesy. Souvislé zalednění se sice zastavilo na hradbě Krkonoš, ale lokální ledovce byly i na Šumavě a v Alpách a tím byla podmíněna i drsnost podnebí ve středních Čechách. Tehdy zde tedy patrně rostly a žily ty druhy rostlin a živočichů, které dnes jako horské druhy známe z vrcholů hor, nebo druhy jim blízké příbuzné, tedy druhy svým původem starší než poslední zalednění, které před ledovci sestoupily z hor do nížiny. Spolu s nimi se sem však nastěhovaly i druhy, které před zaledněním rostly a žily v blízkosti polárního kruhu a které před souvislou hradbou ledu musely ustoupit až k nám. Teplomilné druhy, které v našich nížinách rostly a žily před zaledněním, patrně úplně vyhynuly nebo ustoupily na jih Evropy. Po skončení ledové doby postupně s ubýváním ledovce a oteplováním se chladnomilné druhy vracely zpět na původní stanoviště na severu nebo se zachraňovaly na podobných stanovištích ve vysokých horách. Zde pak tedy došlo ke smíchání druhů na těchto horách původně usazených před zaledněním s druhy přistěhoválými ze severu. Tyto přistěhoválce nazýváme dnes „boreoalpiny“ a vyznačují se tím, že žijí jednak izolovaně na vysokých horách střední Evropy a pak až v severní Evropě; v nížinách mezi těmito územími zcela chybí.

Co se však dělo dále v pražské kotlině a jejím okolí po zmizení těchto severských a horských druhů? Podnebí se oteplilo, říkáme tomuto období „boreální“, a bylo to období i značně suché. V té době se k nám nastěhovaly teplomilné a suchomilné stepní druhy rostlin a zvířat. *A to je právě také období, ze kterého pocházejí ta zvláštní společenstva rostlin a živočichů s řadou vzácností v Praze a okolí.* Po období „boreálním“ pak přichází značně vlhké a chladnější období „atlantské“, kdy se u nás rozšiřovaly lesy. Ty zabraly většinu povrchu Čech a dosavadní stepní a suchomilné druhy ustoupily na jih nebo východ Evropy nebo vyhynuly. Ale na některých zvlášť uzpůsobených stanovištích se zachovalo mnohem sušší a teplejší klima, lépe řečeno mikroklima v rámci vlhčího a chladnějšího klimatu, a na těchto zvláštních stanovištích se zachovaly i některé suchomilné a teplomilné druhy jako svědkové z „boreálního“ poledového období. V Čechách jsou to hlavně Praha a okolí a vápencová oblast k Berounu, střední a dolní Polabí a jižní části Českého středohoří, kde je řada takových území. Charakter těchto území je dvojí. Jednak jsou to (v Polabí) písčiny a písčité návrší (pískové duny), jednak a nejvíce tzv. „skalní stepi“, to jest skalnaté svahy a stráně obrácené k jihu, zčásti zakřovněné nebo s ojedinělými duby či borovicemi, místy se zbytky spraší, kde se hlavně pro suchost prostředí nemohl kompaktní les udržet. Jsou tedy hlavními stanovišti těchto druhů tzv. skalní stepi nebo lesostepi. A opět se zde setkáváme s pro-

mícháním druhů co do původu. Ty lesostepní druhy se k nám v „boreálu“ nastěhovaly spíše z jižních oblastí Evropy, kdežto druhy pravých kontinentálních stepí, například z rostlin známé vláskovité trávy-kavyly (lidově vousy sv. Ivana) — přišly z východních oblastí černomořských. Na těchto skalních stepích a lesostepích však rostou oba typy většinou svorně pohromadě, neboť jinde se již udržet ani nemohly. A byla to právě možnost studia závislostí ve výskytu těchto rostlin na takovýchto stanovištích, která vedla k poznání uvedených faktů o vývoji v poledové době. Po zoologické stránce je výzkum teprve v začátcích, jedná se hlavně o drobnou zvířenu, měkkýše a hmyz, kde je ještě mnoho možností k poznávání. Studium závislostí ve výskytu určitých druhů apod. naráží u těchto skupin na nesrovnatelně větší obtíže než u rostlin, neboť jde jednak o nepatrné živočichy kteří se již vůbec oproti rostlinám v terénu těžko zjišťují, navíc není vždy ani jednoduché a snadné takového tvorečka správně určit. Často zde musí pomoci i specialista v zahraničí. Nicméně již alespoň u lépe známých a studovaných skupin zjišťujeme velmi podobné závislosti jako u rostlin, takže se zdá, že současné názory na vývoj naší krajiny jsou správné.

Z uvedeného ovšem vyplývá, že podobná zachovaná území jsou vlastně *prvorádé památky a nenabraditelné živé vědecké dokumenty* a z tohoto hlediska s nimi také musíme nanejvýš šetrně a ohleduplně zacházet. Jistě by dnes žádného vysokoškolačka-technika nenapadlo zničit třeba vzácnou starou knihu na podpal do kamen, ale zcela klidně vede trasu vodovodu či jiného zařízení přes podobná území a je mnohdy zcela hluchý k těmto skutečnostem a nechce je pochopit. I veřejní činitelé se často na tato území dívají jen jako na „neplodnou“ půdu, na kterou se není třeba ohlížet. Přitom je celkem velmi dobře možné téměř vždy tyto cenné plochy v Praze i nadále udržet v plné hodnotě, neboť podle směrného územního plánu Prahy jde vesměs o plochy určené pro veřejnou zeleň. Není proto žádným velkým problémem je vhodně začlenit do plánovaných sadových a lesních úprav okolního území a zajišťováním správného režimu umožnit i jejich trvalou prosperitu do budoucna.

Tím se vlastně dostáváme ke třetí kategorii, tj. k přírodě člověkem přetvořené na sady, parky a zahrady. První snahy po vytváření takových přírodních celků začínají zhruba v baroku tzv. francouzským parkem, když dřívější zahrady gotické a renesanční nebyvaly nijak rozsáhlé. V rámci gotických staveb to byly spíše jen užitkové zahrádky ve kterých se pěstovaly i léčivé a okrasné rostliny. Renesanční zahrady byly sice i rozsáhlejší, ale bylo to spíše použití přírodního materiálu k vytváření určitého rámce ke stavbě za použití přísně tvarovaných linií a obrazců. Teprve baroko, i když zůstává u pravidelně udržovaných tvarů, přechází do větších ploch parků, které formuje tak, aby tvořily určitý výtvarný celek, většinou ovšem rovněž společně s budovou zámku apod. Tyto zahrady a parky byly většinou hojně doplňovány i drobnou architekturou a plastikami. V Praze jsou to

Vrcholová část Baby u zříceniny. Snímek: Zdeněk Voženilek

například zahrady pod Hradem, dále zahrady Vrtbovská, Mitrovická, Valdštejnská, Královská zahrada na Hradčanech, ve zbytcích zachovaný park u zámku v Tróji a klášterní zahrada v Břevnově. Poněkud odlišný je charakter obory Hvězda, kam byla sice zahrnuta část původního lesa, ale přitom zde byly ve vztahu k letohrádku řešeny pravidelně se protínající cesty a průhledy, jejichž úprava je parková. Zde je již možno přejít k dalšímu, většinou ve víceméně původní podobě dodnes zachovanému typu parků, a to tzv. anglickému. Byl to většinou přelom 18. a 19. století, kdy byly jednak u panských sídel zakládány rozsáhlé parky víceméně napodobující volnou přírodu, kde jsou často do nich začleňovány i celé komplexy původní krajiny, například lužní lesy apod., jednak dochází pod vlivem nových společenských vztahů i k otvírání těchto dosud vesměs ryze soukromých zahrad a parků i pro veřejnost. Nakonec dochází i k přímému zakládání veřejných parků, alejí apod., například Stromovky, vybudované z bývalé lovecké obory, Riegrových sadů, sadů na Karlově náměstí atd. Protože se zde již jedná o výtvořry ryze lidské, mohlo by se snad zdát, že je to vlastně již záležitost čistě historická a architektonická a že vlastně už nemusí přírodovědce zajímat. Je však i zde nutné si uvědomit několik skutečností, které i z těchto areálů činí objekty, které přírodovědce zajímají víc než dost. Především je zde holá skutečnost, že mimo zbytky skutečných pralesů v odlehlých, většinou horských oblastech, se v dnešním užitkovém a normálně obhospodařovaném lese jen velmi vzácně setkáme se stromem skutečně starým, 200—300letým, navíc rostlým osa-

moceně, takže mohl v plné míře vytvořit svůj charakteristický tvar. Takové stromy se udržely především na plochách, kde bylo počítáno s jejich estetickým účínem a nikoliv s jejich dřevní užitkovou hmotou, tedy v parcích. A právě tím, že do parku, zakládaného před 100—150 lety, byly většinou zahrnuty a upraveny i původní plochy lesů mnohem starších, zachovaly se zde ty třista — i víceleté kolosy. Máme zde tedy možnost dlouhodobého vědeckého sledování růstových podmínek a jejich důsledků. Dále zde přicházejí ještě další zajímavá fakta. Tím, že byl do parku začleněn kus víceméně původního lesa, došlo zde většinou i k zachování původního bylinného patra a je proto řada mimopražských parků například s bohatým výskytem bledulí aj. vzácných a na původních stanovištích často ohrožených rostlin. Zároveň však zde dochází i k zachování příslušných přirozených společenstev drobné zvířeny tím spíše, že v době, kdy byl park zakládán, byla většinou okolní krajina mnohem původnější a přirozenější než dnes, méně změněná a zdevastovaná činností člověka, a tak se pak do parku stahovaly ohrožené druhy i z okolí. Tímto způsobem se ze starých parků stala důležitá refugia některých druhů živočichů, hlavně těch, které jsou způsobem života vázány na staré stromy, tedy druhy víceméně „pralesního“ typu. Jsou to například některé druhy ptáků, netopýrů, z hmyzu druhy žijící ve shnilém dřevě a v trouchu. Že tomu tak skutečně je, je velmi dobře prokázáno např. v Anglii, kde se v hustě osídlených a intenzívně obhospodařovaných krajích vyskytují některé druhy, u nás ještě běžné ve volných lesích, pouze ve starých parcích a zahradách. Ostatně se to již například ve středních Čechách projevuje i u nás, a to i v samotné Praze, kde se podobné druhy mnohem častěji zjistí v parcích (na Petříně, ve Stromovce, Hvězdě apod.) než v normálních lesích v blízkosti hlavního města. Z uvedeného je zřejmé, že tedy i o tyto části, uměle vytvořené, musíme mít odborný přírodovědecký zájem, neboť udržují řadě na životní podmínky dosti choulostivých druhů přece jen jakési životní minimum, bez něhož by tyto druhy zcela jistě vyhynuly. Dalším důležitým momentem v těchto parcích je sledování aklimatizace cizích dřevin u nás. Bylo to právě v minulém století, kdy běžela móda tzv. exotů v parcích a je tedy většinou dostatečně dlouhá doba pro posouzení růstu a aklimatizační schopnosti té které rostliny či stromu a vhodnosti pro určité podmínky.

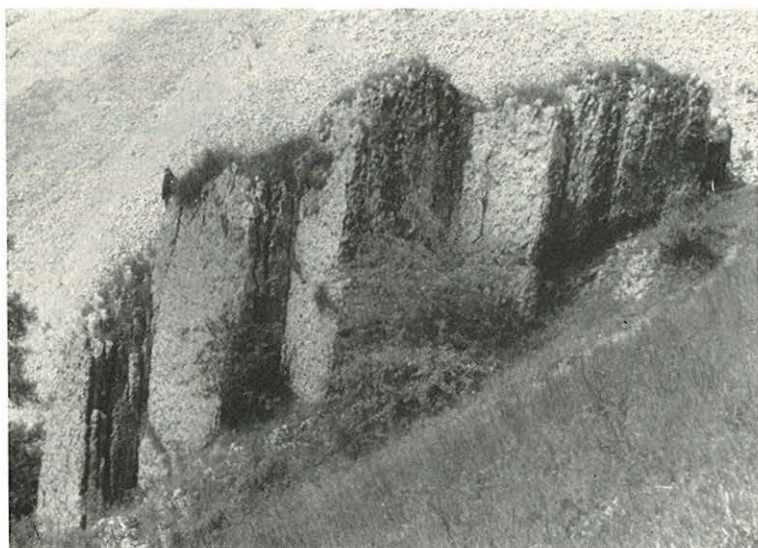
Po tomto celkovém přehledu bychom si nyní mohli udělat jakousi slovní procházku po Praze a navštívit postupně většinu přírodně hodnotných míst. Začneme nejprve středem města. Zde jsou to vlastně pouze parky a zahrady, z nichž park na Karlově náměstí a Vrchlického sady před Hlavním nádražím jsou na pravém břehu Vltavy nejhodnotnější jak současným stavem, tak i druhy stromů a keřů. Bohužel jsou oba ve své podstatě ohroženy ne dost citlivě a uvážene řešenou stavbou podpovrchové dráhy, prosazené namísto původně ve směrném plánu navrhované tunelové, která by svým uložením v dostatečné hloubce nic neohrožovala.

Než přejdeme na levý břeh Vltavy, narazíme na skupinu pražských ostrovů. Z nich Slovanský má hodnotnou parkovou úpravu s krásnými exempláři stromů. Střelecký má sice rovněž některé krásné stromy, hlavně topoly, ale je bohužel ve velmi zanedbaném stavu, ač je zde ideální a snadná možnost severní část ostrova dát do pořádku a navíc by zde šlo uvažovat o zřízení jakési rezervace pro vodní ptactvo. Celý ostrov má velmi přirozený ráz. Naproti tomu Židovský ostrov ztratil přehnanou regulaci nábřeží úplně osobitý ostrovní charakter.

Z levobřežních parků a sadů jsou zde již zmíněné barokní zahrady, a to terasové, většinou vzájemně propojené zahrady pod Hradem, dále zahrady Vrtbovská, Mitrovická, Valdštejnská, vlastní hradní zahrady aj., kde je hlavním aspektem otázka architektonického řešení a úprav tak, aby výsledek byl především v působivém souladu a doplňování architektury s tvarovanou zelení. Tyto zahrady mimo některé starší exempláře stromů, hlavně cizokrajných, nejsou z hlediska přírodovědy příliš zajímavé. Zato již celý areál Petřína, který zahrnuje zahrady Strahovskou, Seminářskou, Lobkovickou (s krásnými starými tisy) a Kinských je velmi zajímavý. Jsou zde různé útvary pískovcových skal s bohatými prameny výborné vody (např. štoly se spádovým vodovodem pro Strahovský klášter ve Strahovské zahradě), přirozené a umělé jeskyně apod. Lesní podvrcholová partie Petřína je skutečným refugiem drobné zvěře tak, jak již o tom bylo hovořeno. Je to jistě především proto, že jak je vidět z dobových rytin a pohledů, byl tento areál lesem jistě již od 17. století a patrně tedy i před tím, a proto se zde různé vzácné stromové druhy zachovaly dodnes. Tento charakter má pak z parků ještě Stromovka, která je sice méně přirozená než Petřín, ale byla v ní zachována kontinuita ve složení dřevin lužního lesa, který zde v minulosti byl. Podobný starý park je ještě Cibulka, ale je dnes tak zanedbaný, že má spíše charakter lesa a bude potřebovat dost rozsáhlou rekonstrukci. Mimo tyto velké celky je v Praze pochopitelně ještě celá řada menších parků (například Havlíčkovy sady), nebo celkově mladších (jako Riegrovy sady), které jsou často rovněž zajímavé, především dendrologicky.

Hlavně je nutné si vždy uvědomit, že ve městě má i jednotlivý strom velký zdravotní a estetický význam a že roste velmi pomalu a za velmi těžkých podmínek. Slušný strom zde roste v průměru 50 let a nelze to nijak urychlit, kdežto nový dům místo zbořeného lze zcela dobře a ještě ve zlepšené kvalitě postavit za 1 rok.

Vraťme se však na Petřín a pokračujme po náhorní plošině, tvořené právě druhohorními vrstvy pískovců a opuk, kolem strahovských stadiónů směrem k oboře Hvězda. Pod stadióny zde byla ještě celkem nedávno řada lomů i přirozených skalních útvarů nad Smíchovem a Motolským údolím, které byly až na nepatrné zbytky zasypány při úpravách okolí stadiónů a přístupových cest. Tato náhorní plošina se nyní sadově upravuje, aby tak byly propojeny oba velké

Vápenkový skalní útvar „Hřebenáč“ v Prokopském údolí. Snímek: J. Strejček

sadové celky, Petřín a Hvězda. Ve Hvězdě samotné, jak jsem se již zmiňoval, je mimo sadové úpravy před letohrádkem a na hlavním prospektu k němu zachován přirozený charakter lesa. Je zde například na severním svahu pod letohrádkem i velmi pěkný bukový les, po oboře jsou roztroušeny staleté duby. Ostatní porosty jsou sice mladší, ale jejich složení je rovněž přirozené, a tak je zde i pro budoucnost zachována možnost existence pro vzácné stromové druhy živočichů.

Polopřirozeným a poloumělým areálem Hvězdy přecházíme již na území ještě původnější a přirozenější, do Šáreckého údolí. Zde mělký úval Šáreckého potoka za Vokovickým statkem (budoucí vodní nádrž a koupaliště) se náhle zúžuje do již zmíněných skalních soutěsek Divoké Šárky. Tyto soutěsky spolu s přilehlým územím jsou od r. 1964 chráněny dle zákona č. 40/56 jako chráněný přírodní výtvor. Není to ale jen otázka geologická, která vedla k jejich ochraně. Na svazích obrácených k jihu, suchých a teplých, se zachovala význačná teplomilná květena a zvířena; naproti tomu v úzkých soutěskách a na jejich studených a vlhkých, k severu obrácených skalních stěnách se zachovaly některé význačné druhy chladnomilné a severské. Toto chráněné území tedy dnes uchovává velmi cenné prvky, svědčící o minulosti naší krajiny.

Jdeme-li dále kolem Šáreckého potoka po jeho proudu, přijdeme k dalšímu zajímavému území nad usedlostí Vizerkou. Je to teplá a suchá jižní stráň, místy skalnatá, z větší části přirozeně zakřovněná, se zajímavými přirozenými společenstvy rostlin a živočichů včetně chráněných druhů.

Třetím význačným územím v areálu Divoké Šárky je skalní buližníkový suk před Jenerálkou. Opět se zde spojuje zajímavost geologická s výskytem význačných a chráněných druhů rostlin a živočichů.

U obou těchto lokalit je rovněž navrhována ochrana formou přísně chráněného území a ochranná pásma budou navazovat na ochranné pásmo již chráněného území Divoké Šárky, takže celkově pak zahrnou celý areál Šáreckého údolí od Vokovic po státní silnici přes Jenerálku.

Půjdeme-li dále podél Šáreckého potoka do Dolní Šárky vidíme, že zde má údolí zcela jiný charakter, je širší a má méně záhybů. Na severních úbočích je většinou zalesněné, některé části těchto lesů mají dosti přirozený charakter dubo-habrového lesa, jinde je jejich složení méně dobré až vyloženě špatné, např. čisté akátové monokultury. Naproti tomu na druhé straně údolí, obrácené k jihu, je zachována celá řada velmi hezkých ploch s přirozenými společenstvy rostlin a živočichů stepního a lesostepního charakteru, které se zde zachovaly na těch místech, kde nebylo možno pěstovat ovocné stromy nebo vinice. Těch posledních zde bylo kdysi hodně, tak jako i v jiných vhodných místech na okrajích Prahy, tehdy vlastně za Prahou. Mnoho těchto vinic bylo později změněno na ovocné sady, hlavně třešňové, z nichž opět část postupně zpustla a zarostla křovím, jako trnkami, hlohem atd. Tím se však tyto stráně, na nichž skutečně rentabilní ovocnáření není možné, staly velmi vítaným útočištěm a hnízdištěm pro řadu vzácných a chráněných druhů zpěvných ptáků, neboť je zde i poměrně klidno, jak také naznačuje i druhý používaný název pro toto území — Tichá Šárka. Vybrané plochy v tomto areálu jsou rovněž navrženy k přísné ochraně.

Jižně od vyústění Šáreckého údolí do údolí Vltavy je další dosti rozlehlé území, a to jedno z nejzajímavějších — Baba. Jsou to romantické skalnaté stráně, převážně obrácené k jihu a jihovýchodu, částečně nad železniční tratí. I zde jsou víceméně původní a přirozená společenstva rostlin a živočichů, ale rostlinná složka je zde dosti ochuzená o nápadné druhy neukázněnými zahrádkáři-alpinkáři. Ti nedovedou nic moudřejšího, než vzácné a chráněné druhy rostlin na jejich přirozeném stanovišti, a to navíc v době květu, vyrýpávat a přesazovat do vlastní zahrádky a velmi se pak diví, že rostlinka nejpozději v příštím roce zajde. Pak si jdou pochopitelně vyrýpnout novou. (Přitom většinu těchto rostlin lze dobře pěstovat ze semen a při troše péče se množí zcela dobře.) Naproti tomu složka živočišná, hlavně hmyz, je zde nejbohatší na celém území Prahy, s řadou velmi vzácných teplomilných druhů, některé z nich mají zde svůj nejsevernější bod přirozeného rozšíření v Evropě. Celé toto území je pro svou význačnost navrženo jako státní přírodní rezervace.

Dosti podobný charakter pak mají skalnaté svahy vltavské soutěsky od Podhoří k Roztokům a pak dále až ke Kralupům n. Vlt. K Praze z toho patří na levém břehu pouze skály nad železniční tratí kus za Sedlec, kde však pokračují a navazují

na státní přírodní rezervaci Roztocký háj, na pravém břehu pak území Prahy končí Drahaňskou roklí, která je na svém, kdysi velmi přírodně bohatém, k jihu obráceném úbočí dnes zcela zničena a změněna výstavbou chat. Ale svahy a skály nad Vltavou na území Prahy jsou zatím velmi hodnotné, většinou zcela původní, jen místy člověkem porušené a zahrnují několik cenných území. První ve směru od Tróje na sever je historická Sklenářka, respektive malé území s lesíkem nad ní, které nebylo v minulosti vinicí jako rozsáhlejší území k Bohnicům. Na těchto dvou sousedních územích lze velmi dobře zjistit trvale záporný vliv lidské činnosti, neboť obě území se při povrchním srovnání od sebe nijak neliší, ale při podrobnějším botanickém a zoologickém průzkumu zjistíme, že zdánlivě hezčí svahy u bohnické silnice jsou velmi chudé, bez význačnějších druhů, naproti tomu svahy přímo nad Sklenářkou jsou dosti bohaté s řadou významných druhů. Jdeme-li do archívních záznamů a map, zjistíme i důvody. Svahy přímo nad Sklenářkou byly využívány maximálně jako občasná pastvina, kdežto svahy u silnice byly intenzivně obdělávány jako vinice. A i když již velmi dlouho jsou tyto bývalé vinice pusté a byly rovněž užívány jako pastviny, vzácné a choulostivé druhy rostlin a živočichů se sem již nevrátily, ač v sousedství rostou a žijí.

Dalším pozoruhodným územím v tomto areálu jsou skály nad Vltavou od Podhoří až k Tříkrálce (přívoz do Sedlce). Z botanického hlediska je to vůbec nej-cennější a nejlépe zachované území v Praze, které může směle konkurovat kterémukoliv chráněnému území v Čechách. Je proto také navrženo jako státní přírodní rezervace „Podhoří“. Bylo zde například zjištěno 8 druhů chráněných rostlin. Charakter území je skalní step a lesostep, s bohatě rozvinutými a pestrými, zde zcela jistě původními společenstvy rostlin i živočichů. Svou strmostí a nepřístupností se toto území dosud chránilo vlastně samo, stejně jako jiná podobná území která nebylo možno zemědělsky či lesnický využít. Bohužel dnešní chatařské hnutí silně ohrožuje právě takováto nesmírně cenná území jak vlastní stavbou chat, tak devastací v jejich okolí. Podobné pražské lokality se dodnes zachovaly jen díky včasnému zákazu stavby chat na území Prahy.

Jiným podobným územím jako „Podhoří“ je část Bohnického a Čimického údolí, kde se cenný přirozený charakter zachoval i přes některé zásahy v minulosti (vinice, ovocné sady).

Poslední zajímavostí v tomto areálu jsou úbočí známého pravěkého hradiště „Zámky“, kde sice asi jedna čtvrtina celkové plochy byla v minulosti zdevastována lomem, který se navíc ukázal jako výrobně nevyhovující a byl zastaven, ale přesto zbývající plocha je více než výborně zachovaná, s řadou velmi významných druhů, především z drobné zvěře.

Podobné více či méně dobré, větší i menší lokality se táhnou skalnatým údolím na pravém břehu Vltavy i dále na sever mimo pražské území, stejně jako na levém břehu. Proto je uvažováno o zřízení chráněné krajinné oblasti „Praha-sever“,

kteřá by prakticky zahrnovala údolí Vltavy od Podbabý až k Libčicům event. Kralupům a dále všechna boční údolí, tj. na příklad Šárecké, Bohnické, Tiché atd., kde by se nutné zásahy a lidská činnost vůbec vždy řešily tak, aby nebyl zásadně stírán a rušen přirozený charakter a reliéf území. V rámci této chráněné krajinné oblasti by byla zachována i řada jednotlivých přísně chráněných menších i větších území. Tím by se docílilo toho, aby při řešení veškeré činnosti v tomto překrásném vědecky, esteticky i rekreačně velmi cenném území mělo hledisko státní ochrany přírody potřebnou rozhodující váhu a nikoliv jen poradní hlas, jak je to v případě normální nechráněné přírody, kde velmi často je při jednáních zcela správný varovný či záporný hlas ochránářů umlčen krátkozrakými ekonomickými názory, často i jen módního charakteru a trvání. Zůstává bohužel faktem, že zbořený dům lze vždy znovu postavit v přesné kopii, pokácený les lze většinou znovu vysázet, park obnovit, ale jednou zničené původní přirozené společenstvo s vyváženými přírodními poměry se již prakticky nikdy obnovit nepodaří! A protože naše dosavadní vědomosti o zákonitostech a vzájemných vztazích, společenstvech atd. v přírodě nejsou zdaleka uspokojující a budou patrně ještě dlouho tvrdým badatelským oříškem, je nezbytné zachovat podobná víceméně původní území v maximálním možném rozsahu i do budoucna. Je proto nutné jim zajistit pokud možno dokonalou ochranu před všemi nežádoucími a ničivými vlivy a uchovat je tak jako laboratoře v přírodě i jako živé vědecké dokumenty.

V rámci takzvané Trojské kotliny je ještě několik menších ploch navržených k ochraně. Jsou to menší úseky nad Salabkou, Havránkou, dále velmi zajímavý bok údolíčka nad Trojskou ulicí. Jde zde vesměs o plochy lesostepního charakteru.

Tím je však prakticky vyčerpán výčet původnějších ploch na severu Prahy a celý další obvod Prahy na východě je více než chudý na zeleň vůbec, tím spíše na zeleň původní. Prakticky se zde nezachovalo nic!

Teprve jih Prahy je opět bohatší na zelené plochy a je zde i největší pražský les — Krčský. Ten sám je sice převážně listnatý, ale je z větší části tvořen monokulturou dubové pařeziny a nemá tedy charakter původního smíšeného listnatého háje středních Čech. Většinou mu chybí celé křovinné patro. Pouze v údolí Kunratického potoka, a to již mimo hranice Prahy, jsou některé přirozenější úseky. Velmi podobná situace je i v lesních celcích v Zátíší a v Hodkovičkách. Zato levý břeh Vltavy na jihu Prahy má opět velmi hodnotná území. Začíná to již Chuchelským hájem, kde náhorní plochá část je dosti fádňá a platí o ní totéž, co o Krčském lese, zato svahy nad železniční tratí představují nejpřirozenější hájovou formaci na území Prahy, s dubem pýřitým, dřínem, brslenem aj. stromy a keři. Jsou zde dobře zachována hájová společenstva a na diabasových skalách i formace skalních stepí. Proto je také toto území mimo náhorní plošinu navrženo jako státní přírodní rezervace.

Od Chuchelského háje k severu až k Dívčím hradům jsou na skalách a stráních nad údolím Vltavy zachovány různé typy lesostepí a skalních stepí, někde na diabasu, jinde na vápenci. Lesy, pokud zde v horních či dolních partiích svahů a v úžlabinách jsou, se vesměs značně liší od původního stavu, často jsou to akátové monokultury, které pod sebou víceméně dokonale zničí veškerou původní vegetaci, a tak mimo již zmíněné geologické hodnoty jsou zde cenné prvky zoologické a botanické zachovány převážně jen tam, kde se ani ten akátový les neudržel, tj. na téměř holých skalách, kde zvláště na diabasech se celkovým charakterem již blíží pustinné stepi. Přes toto ochuzení nesprávnou výsadbou akátu a jiných cizích dřevin se však i zde místy udržela řada velmi zajímavých a vzácných druhů rostlin a živočichů a i tyto stráně jsou v kombinaci s geologickými objekty navrženy k ochraně. Z geologického hlediska je zde několik zajímavých útvarů a nalezišť, z nich jistě nejznámější je Barrandova skála s krásným vrásněním vrstev a s pamětní deskou Joachima Barranda.

Dívčími hrady pak začíná areál dalšího bočního údolí, a to údolí Prokopského, táhnoucího se od Hlubočep k Jinonicům. Je nazvané podle kostelíka sv. Prokopa, postaveného kdysi nad jeskyňkou, která dle pověsti byla poustevnou. Těžbou v lomu pod kostelíkem byla tato jeskyně odbourána, ale v hlíně na jejím dně byly nalezeny kosterní zbytky zvířat z ledové a poledové doby.

Celé údolí je situováno od západu k východu. Protéká jím Jinonický potok.

Tařice skalní, chráněná rostlina, nápadná svítivě žlutými květy. Snímek: J. Strejček

Koniklec luční, chráněná rostlina, která kvete na jaře. Snímek: J. Strejček

Oba boky údolí jsou charakterem velmi odlišné. Zatímco na svahu obráceném k jihu les téměř není a pokud je, pak je to les umělý, akátový nebo borový, a zbývající svahy jsou vesměs skalní stepi velmi málo zakřovněné, je druhá strana údolí, obrácená k severu, pokryta převážně dosti přirozeným dubo-habrovým hájem, který zvláště opět na prudkých svazích nad potokem přechází v přirozená a víceméně původní společenstva listnatého háje s dubem šipákem, dřínem atd. a s krásnými ukázkami bylinného společenstva lesostepi na drobných holinách na okrajích srázů apod. Tyto formace se zde vyskytují hlavně v úseku od Hlubočep ke Klukovicům, jinde jsou na podobných místech opět ochuzené a nepříro-

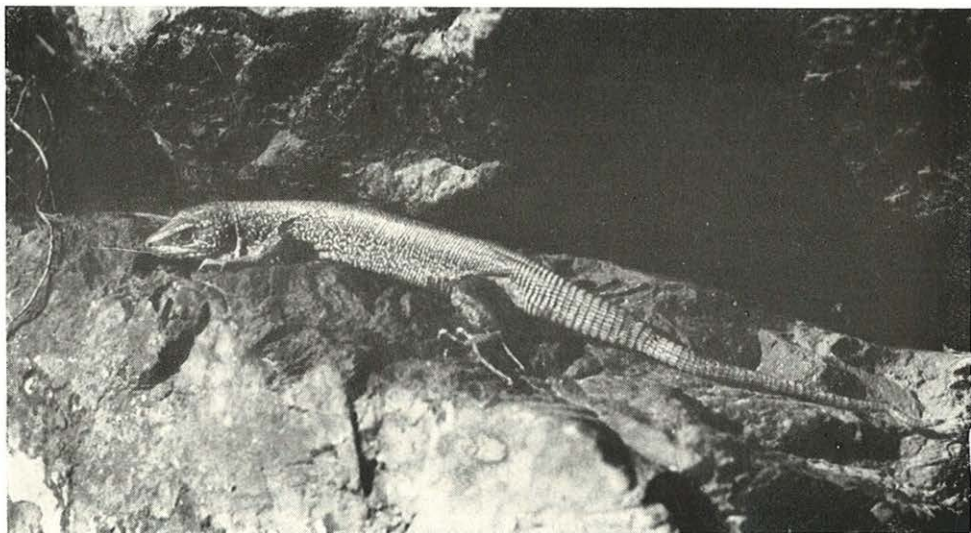
zené monokultury borovic, akátu a místy i smrku. Již zmíněná druhá strana údolí, obrácená k jihu, je většinou velmi suchá a teplá skalní step, která patrně v minulosti byla křovitá lesostep, ale neuváženou pastvou byl původní vegetační kryt rozrušen. Přesto se zde udržela celá bohatá škála vzácných a chráněných druhů rostlin a živočichů, a to někdy i v překvapivém množství. Zároveň jsou tyto skály a četné opuštěné lomy a lomečky význačnými a světoznámými nalezišti geologickými, jsou zde zachovány i krasové jevy, jako jeskyně apod. Geologickým složením jsou to většinou skály vápencové, tj. usazeniny mořského dna, pouze u Nové Vsi a dále směrem k Malé Ohradě jsou hřbety i osamocené pahorky diabasové, tj. sopečného původu.

Vzhledem k této situaci je celé území od Malé Chuchle až po Jinonice, Řeporyje a M. Ohradu navrhováno k ochraně buď jako chráněná krajinná oblast „Praha - jih“, nebo jako tzv. přírodní park, přičemž by vždy jednotlivá význačná území, výtvoř a naleziště byla chráněna i samostatně a jejich zapojení do jednoho celku by se provedlo úpravou komunikací a doplněním hodnotné a přirozené zeleně tak, že by celek představoval klidný oddechový areál, který by navíc zachovával velké přírodní hodnoty a mohl by sloužit i pedagogickým a osvětovým účelům.

Přejdeme-li nyní z areálu Prokopského údolí přes známou „tabulovou horu“ Vidouli, dostaneme se do posledního příčného údolí, a to do Motolského. Toto

Ještěrka zelená, chráněný druh, nápadný smaragdově zeleným zbarvením.

Žije vzácně i na území Prahy. Snímek: J. Strejček

údolí je proti předešlému velmi otevřené, s mírnými svahy, geologicky dost různorodé. Půjdeme-li od jeho konce, tj. od Bílého beránka, po proudu Motolského potoka, dostaneme se záhy do skalní soutěsky, kde na pravém břehu potoka je diabasová skalka s kamenným křížem, zvaná Kalvárie. Na této skalce i na skalkách protějších, za silnicí, se ještě rovněž zachovala přirozená společenstva teplomilných rostlin a živočichů a jsou proto navržena k ochraně. Hned za soutěskou se údolí široce rozevívá, přičemž na jeho svazích vlevo, pod Bílou horou, Břevnovem a Strahovem, pokud nejsou již zastavěny, se střídají ovocné sady a pole a pouze místy se zachovala nějaká větší mez, zarostlý bývalý lom nebo lesík, kde se zachovaly slabé zbytky přirozené vegetace. Naproti tomu pravá strana údolí je většinou dosti slušně nově zalesněna, a u historické usedlosti Cibulky navazuje tento mladý les na starý cenný historický park s krásnými exempláři starých dubů. Bohužel je tento park zanedbaný a má dnes již více charakter lesa. Jeho obnova je však celkem dobře možná. Celá horní část Motolského údolí si zachovala přirozenější ráz především proto, že byla již velmi dávno používána jako vojenské cvičiště a nebyly zde proto připuštěny žádné stavby. Proto se i zde, i když často v dosti neobvyklých podmínkách, zachovaly ojediněle i některé vzácné druhy rostlin, a hlavně hmyzu. Bude-li při úpravách a zalesňování v tomto areálu v budoucnu postupováno v souladu s rázem krajiny, udrží se zde tyto význačné druhy i do budoucna.

Dolní část Motolského údolí je již plně zastavěna a přechází na Smíchov. Zde se již setkáváme jen výjimečně s drobnými zbytky přirozených ploch, například ještě v bočním údolíčku v Jinonické ulici a v Radlicích. Zato jsou zde některé význačnější parky, jako Klamovka, Na Skalce, Na Santošce aj. a Kinského zahradou se uzavírá okruh naší vycházky pražskou přírodou.

Snad by bylo dobré ještě říci, do jaké míry a na jakém základě jsou tyto přírodní zajímavosti známy a zda je možno ještě něco podstatného objevit. Zásadně lze říci, že větší původnější či přirozené plochy, které by nebyly pracovníkům státní ochrany přírody v Praze známy, prostě neexistují. Je to proto, že v letech 1959—1962 bylo provedeno velmi podrobné ochrannářské mapování všech nezastavěných ploch na území Prahy, a tak byly všechny podobné plochy podchyceny. Z nich byly pak vybrány nejhodnotnější a navrženy k ochraně. Zde tedy nelze již objevit prakticky nic. Nové nálezy jsou však možné u geologických a hlavně paleontologických nalezišť v rámci různých zemních prací při nové výstavbě, dále je možno objevit zatím neznámá ojedinělá naleziště chráněných druhů rostlin a zatím nejvíce práce čeká při hledání a hodnocení nalezišť vzácných a chráněných druhů živočichů, kde i o Praze se toho zatím tolik neví, nehledě k tomu, že u živočichů dochází pro někdy značnou pohyblivost i k častým změnám a překvapením.

V každém případě však je z předchozího jasné, že opravdu máme v Praze co

*Locika vytrvalá, typický
druh rostliny skalních stepí
s modrými květy. Snímek:
J. Strejček*

chránit a že by bylo neodpustitelným barbarstvím, kdybychom tyto přírodní hodnoty, které se nám zachovaly až do našich dnů, nedovedli zachovat v plné míře do budoucna. K tomu, abychom tohoto cíle dosáhli, je naprosto nezbytná plná spolupráce a uvědomění všech občanů. Je už v lidské povaze, že každý se snaží si ulehčit a zjednodušit práci a úkoly, a to často i na úkor přírody a jejích hodnot. Těžko může být vždy na blízku kontrola orgánu státní ochrany přírody, aby těmto nesprávným zásahům úředně zabránila. Záleží proto na všech lidech dobré vůle, aby podobnému počínání včas zabránili, hodně záleží na plánovačích

a projektantech nových zařízení, na vedoucích stavebních podniků, ale i například na zahrádkářích, pořadatelích sportovních podniků, zkrátka na každém z nás. Je nutno si při každém zásahu do přírody uvědomit, že bohatství přírody není nevyčerpatelné, že příroda má sice velkou životní sílu, ale proti člověku nestačí rychlostí. To, co se v přírodě formovalo a tvořilo tisíce let, nestačí se přizpůsobit novým podmínkám za rok, a proto hyne! Nehledě k tomu, že přírodní zákony měnit nelze a každé počínání proti nim se nám dříve či později vymstí!

Musíme proto přírodní hodnoty v Praze chránit stejně intenzívně, jako hodnoty památkové, pro radost, poučení a potěšení nás všech.

HLAVNÍ LITERATURA O PRAŽSKÉ PŘÍRODĚ:

Bouček Bedřich: Geologické výlety do okolí pražského, Praha 1941.

Klika Jaromír a kolektiv: Šárka, Praha 1949.

Novotný Jiří: Pražské sady, Praha 1960.

Rozum Oldřich: Ptáci v Praze a okolí, Praha 1935.

Wahl Veleslav: Pražské ptactvo, Praha 1944.